

15 martie 1848 și românii ardeleni

Dr. Gelu Neamțu

Key words: The Revolution of 1848, Transylvania, 15th of March, romanians, hungarians

15th of March 1848 and the transylvanian romanians

Abstract: The study intend to answer to the following question: what it *really* means the 15th of March 1848 for the Transylvanian romanians, because the hungarian historiography and the one imposed to us by Mihai Roller in the Stalinist Period made from this day a *myth*. Actually, the 15th of March moment was the result of the blending of some liberal ideas with other conservatory-nationalist ideas, cultivated long time before 1848 and which come to a head right those days.

Mesajul lui 15 Martie 1848 pare a fi: „lanțuri pentru români!”

Mereu mi-am pus întrebarea ce a însemnat *cu adevărat* 15 Martie 1848 pentru românii din Transilvania, deoarece istoriografia maghiară și aceea impusă de Mihail Roller la noi în perioada stalinistă au făcut din această zi un *mit*. În fapt, momentul 15 Martie a fost expresia împletirii unor idei liberale cu idei conservatoare-naționaliste cultivate cu mult înainte de 1848 și care atunci au atins apogeul. Programul revoluției ungare elaborat în 15 Martie 1848 conținea 12 puncte, dintre care 11 se regăseau și în programul revoluției românilor din Transilvania, formulat în 15 Mai 1848 la Blaj. **Al 12-lea punct prevedea uniunea Transilvaniei la Ungaria adică anexarea unui teritoriu care nu făcea parte din Ungaria și care a și constituit germenele unui război civil nimicitor.** *Uniunea forțată* avea drept scop să salveze dominația etnică a aristocrației maghiare din Transilvania care se găsea într-o netă inferioritate numerică față de români. De altfel, Kossuth Lajos conștient de iminenta prăbușire a feudalismului, prevestea (încă din 16 august 1846) că „Dacă miile de nobili și-ar pierde averea,

iar naționalitatea lor s-ar reduce, cea mai mare parte a milioanele care i-ar ocupa locul, nu va mai fi maghiară”¹. Se impunea deci *intensificarea deznaționalizării* celorlalte etnii și concomitent *intensificarea naționalismului maghiar* atât în Ungaria cât și în Transilvania.

Veștile despre izbucnirea de la 15 Martie ajung în Transilvania cam în 6-7 zile. La Cluj, o primă manifestație are loc în 21 martie când studenții maghiari demonstrează cu 12 steaguri roșu-alb-verde pentru a-și sublinia adeziunea la cele 12 puncte de la Pesta. De atunci încolo, culorile roșu-alb-verde s-au identificat în așa măsură cu uniunea încât maghiarii și românii de o potrivă le-au și numit: „*simbolul uniunii*”.

Exaltarea naționalistă din orașele maghiare și secuiești nu cunoaște margini: se fac demonstrații zgomotoase sub lozincă: „*uniune sau moarte!*” De cele mai multe ori aceste demonstrații iau forme șovine; demonstrații nesocotesc sentimentele naționale ale românilor și sașilor, forțând

¹ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, V, Cluj, 1946, p. 14.

pe români și pe sași să-și pună cocarde maghiare care simbolizau uniunea². În timpul războiului civil, secuii executau pe loc orice persoană care nu purta cocarda simbolică „roșu-alb-verde”, considerând că respectivul se opunea uniunii³.

Realitatea demonstrată de documente arăta însă că 70 % din populația Transilvaniei se opunea la uniunea care la urma urmelor era un *act de trădare* izvorât din frica de adevărata democrație care se prăvălea ca un tsunami peste grofii și baronii feudali ce încălcau de secole orice drept omenesc al iobagilor. Un exemplu relevant de cum înțelegeau autoritățile principiul democratic al libertății presei este scrisoarea guvernatorului Teleki care la 23 martie 1848 îi scria cancelarului Jósika: „Unii tineri nechibzuiți au vociferat pentru libertatea presei dar după ce le-am explicat celor cu mai multă judecată că cenzura nu se poate desființa, din cauza presei române și germane, chiar în interesul maghiarilor, tinerii s-au liniștit”⁴.

Aristocrația și autoritățile maghiare intuind că uniunea va fi o nucă prea tare pentru ea, încearcă să lege desființarea iobăgiei, de acceptarea uniunii. Reacția nu s-a dovedit a fi cea scontată de autorități. Au fost sate care au refuzat desființarea iobăgiei dacă ea este legată de uniunea Transilvaniei la Ungaria. Refuzul de a mai presta robota începe în fapt imediat după Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 Mai 1848 și în popor se consideră că iobăgia a fost desființată de către împărat, de către Simion Bărnuțiu și de către episcopul Andrei Șaguna.

Deși oficial iobăgia a fost desființată în 18 iunie 1848 de „Dumineca Sfintei Treimi”,

dată fixată de către dietă, românii n-au vrut să accepte ideea că evenimentul s-a produs din mila domnilor, ci pentru că în epoca modernă deschisă de revoluție, aceștia nu o mai puteau menține, sau cum spunea poporul „*i s-a plinit timpul!*”, „*i-a venit vremea!*” Ședința dietei de la Cluj în care s-a proclamat formal desființarea iobăgiei (6/18 iunie 1848), este descrisă extrem de plastic și sugestiv de către un martor ocular (Ioan Oros alias Rusu).

Iată cum o prezintă acesta: Cu o voce metalică tunătoare aproape, Wesselény Miklós își rostește discursul. După terminarea discursului, își amintește Oros, corpul dietal și publicul «numai printr-o strigare nădușită și scurtă, așa zicând printr-o mârâitură de „să trăiască” (ejen) au dat expresiune bucuriei sale silite. Wesselény s-a iritat și le-a zis că la cuvintele de ștergere a robotelor și dijmelor a crezut că o să-i crape urechile de strigătele de „să trăiască” pe care le va auzi; însă cu părere de rău a observat că aceea numai printr-o mârâitură lină („lossu morai altal”) ați exprimat-o, din care trebuie să conchid că și în viitor ați voi a susține robotele”⁵.

Multe sepranțe sincere s-au legat de 15 Martie 1848, mulți români erau educați la școli maghiare și în spirit maghiar și credeau dacă nu în „Primăvara popoarelor” cel puțin în „spiritul timpului”. Masa mare a românilor ardeleni a îmbrățișat însă drumul arătat de Simion Bărnuțiu și Avram Iancu, drumul propriei revoluții și al egalității reale între fostul stăpân și fostul iobag. Dar trebuie înțeles și momentul istoric. Nu se putea transforma dintr-o dată mentalitatea unui stăpân de iobagi obișnuit să domine, într-o mentalitate de simplu cetățean.

Punctul 12 (uniunea), mentalitatea de stăpân și șovinismul exacerbă au influențat și au grăbit izbucnirea războiului

2 V. Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, Editura politică, 1966, p. 194.

3 G. Neamțu, *Simboluri naționale în timpul Revoluției de la 1848 din Transilvania*, în D. Prodan, *Puterea modelului*, Cluj-Napoca, 1995, p. 173-189.

4 Arhiva istorică Filiala Cluj, fondul Jósika fidei comisionale. Apud V. Chereșteșiu, *op. cit.*, p. 190.

5 Ioan Oros alia Rusu, *Memorii*, Text îngrijit de I. Ranca, București, 1989, p. 46.

civil din Transilvania. Blestemul acestui război civil s-a concretizat în circa 40.000 de morți (cifra e în curs de cercetare), în sute de sate devastate și incendiate. Ca expresie a intoleranței religioase față de români au fost arse complet 41 de biserici ortodoxe și 30 de biserici greco-catolice (și 12 biserici greco-catolice arse parțial). Biserici ortodoxe jefuite în întregime 319, iar biserici greco-catolice 396. Deci rase de pe suprafața pământului 71 de biserici românești, numai pentru că erau românești și complet jefuite 715 biserici românești, numai pentru că erau românești⁶.

Nu e de mirare că un jude primar, Buci Mihái intrând cu pipa aprinsă în biserică din Hunedoara, în 11 aprilie 1849, spărgând și stricând totul în jur, printre sudalme, zicea că „Dumnezeul românilor o murit”⁷.

În 25 martie 1848 când știrea despre evenimentele de la Pesta ajunge și la Târgu Mureș, cancelistul român Samoil Poruțiu se adresează colegilor săi maghiari: „Fraților, pentru ce pretindeți că toate sunt numai ungurești? Haid' să zicem și să jurăm pe *Dumnezeul popoarelor!* Aceste puține cuvinte au fost respinse cu dispreț și zgomot teribil”⁸. Cele două documente (cu Buci și Samoil Poruțiu) nu sunt întâmplătoare; la 1848 dar și mai târziu, *Dumnezeu* era perceput de maghiari ca fiind exclusiv „Dumnezeul mare al ungarilor”.

Iată cum consemnează aceasta un document inedit până azi și emis după un an de la 15 Martie 1848. Documentul ordonă sărbătorirea zilei de 15 Martie 1849 și bisericilor ortodoxe și greco-catolice (un fel de „dragoste cu de-a sila”). Reproducem documentul care poate fi grăitor nu numai pentru etnia lui Dumnezeu ci și

pentru caltrificarea etniei *libertății* care s-a câștigat la 15 Martie 1848.

Este ordinul comisiei militare din Târgu Mureș către consiliul orașului Târgu Mureș pentru a sărbători ziua de 15 Martie (documentul este din 12 martie 1849).

Către consiliul orașului liber regesc Târgu Mureș

15 Martie 1848, ziua de naștere a libertății ungurești [sb.n.] e însemnată fiindcă a acordat drepturi umane milioanelor și a scos în evidență o națiune, care s-a impus de atunci în atenția Europei. A făcut să răsară un semizeu [e vorba de Kossuth Lajos – n.ns.], care punând stăpânire pe mâna dreaptă și prin aceasta pe puterea națiunii, a fost în stare să apere timp de un an fătul libertății și să păstreze națiunea în puterea ei plină de curaj și în neistovită pregătire. Ziua aceasta a creiat patrioți, care în curând s-au prefăcut ca prin farmec în washingtoni maghiari și au devenit în războiul pentru libertate distrugători de oști.

Un an s-a strecurat și această națiune trăiește încă și va mai trăi, căci are un dumnezeu, care a dăruit sălaș străbunilor săi, care a susținut-o timp de un mileniu în mijlocul milioanelor de bătălii, care i-a restituit libertatea jefuită și care nici anul trecut n-a lăsat-o să se scufunde în potopul plin de intrigi al pismei. Către această ființă cerească, către dumnezeul mare al ungarilor [sb.ns.] trebuie să se îndrepte la apropiatul 15 martie cerea și rugăciunea de mulțumire, implorând ajutorul său pentru fericirea națiunii. Aceasta urmează să se aranjeze de către consiliu prin intermediul preoților respectivi. Se dispune totodată ca orașul să fie luminat în acea zi seara, iar duceanurile să se închidă. Din ședința comisiei de ocârmuire militară din Târgu Mureș, la 12 martie 1849. conte Lazar Dionisie, locot. colonel⁹

6 Gelu Neamțu, „Religia română” în Transilvania 1848-1849, Ed. Argonaut, 2010, p. 27.

7 Arhiva Consistoriului Sibiu, nr. 265.

8 Ilie Dăianu, *Cronica anului 1848*, [f.a.], p. 11-12.

9 Serviciul Județean Târgu Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Primăria orașului Tg. Mureș, Dosar Nr. 1799/1849.

Și ca să încheiem cu această ciudățenie pentru noi românii să vedem ce spune marele ziarist slovac Gustav Augustini la sfârșitul secolului al XIX-lea (1899). Într-un articol intitulat „*Ura națională*”¹⁰ Gustav Augustini arată că pentru un popor creștin este o adevărată „*aberație*” a avea „*Dumnezeu național*” – adică un „*Dumnezeu al maghiarilor*” („*a magyarok Istene*”). Făcând o incursiune în psihologie, Gustav Augustini se întreabă dacă nu cumva în acest fenomen al *Dumnezeului național* se găsește explicația pentru „*ura națională?*”

Ura, disprețul pentru alte popoare, șovinismul, indiferent ce susține istoriografia națională maghiară, s-a manifestat din plin în războiul civil. Am putea da numeroase exemple, dar nu e locul aici. Vom menționa doar 2-3 mai grăitoare și mai puțin cunoscute.

Unul ni s-a părut extrem de eclatant, acela al **execuțiilor de la Uioara, când 150 de români au fost împușcați. După fiecare împușcătură, românului mort i se striga: „No, acuma cântă Deșteaptă-te române!”**¹¹ (Acest cântec național era deja cântat peste tot în Transilvania începând cu vara anului 1848). Un alt exemplu zguduitor care denotă și el dispreț pentru „dreptul ginților”, este executarea prizonierilor de război români. Reiterăm: cazurile au fost numeroase. Aici îl dăm doar pe cel din Iernut. Bethlen János junior, comisarul gubernial al scaunului Mureș sesizează pe comandantul trupei militare că în 28 octombrie 1848, **la Iernut au fost spânzurați 23 de români prizonieri de război (fără aprobarea unui consiliu militar)**¹².

10 *Tribuna Poporului*, III, nr. 20 din 28 ianuarie/9 februarie 1899, p. 1.

11 Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, 1944, p. 120.

12 Elena Mihu, *Pagube materiale și umane la 1848-1849 în protopopiatul ortodox al Târgu Mureșului*, (lucrare în manuscris).

Comisarul atrage atenția că astfel de practici „ar putea degenera într-un război de exterminare etnică”. Din păcate din octombrie 1848 și până în 13 august 1849 războiul acesta a și devenit un război de exterminare etnică (sau, dacă vreți, un război pentru „*libertatea ungurească*”).

În acest sens am mai putea menționa două momente semnificative. Sunt destul de bine cunoscute luptele din Munții Apuseni și mai ales tratativele lui Ioan Dragoș, ca și atacul mișelesc al maiorului Emeric Hatvani. Silviu Dragomir n-a avut voie să spună direct cine s-a făcut vinovat de respectivul atac al lui Hatvani chiar în timpul tratativelor de pace cu românii, dar printre rânduri o face destul de lămurit: „Dragoș – scrie S. Dragomir – îl conjurase (pe Kossuth) să-i publice ultima scrisoare, în caz că desfășurarea acțiunii i-ar fi fatală” [...] „Kossuth însă nu s-a socotit dator a servi dreptate crainicului păcii nici chiar dincolo de mormânt...” Și S. Dragomir încheie cu o concluzie surprinzătoare din care reiese că I. Dragoș a fost pur și simplu o victimă: „Nu încapă nici o îndoială că deputatul român era sincer hotărât să servească interesele politicii de împăcare chiar cu jertfa vieții, dar a căzut înfrânt datorită dublului joc al lui Kossuth”¹³ (sb.n. G.N.).

Dublul joc al lui Kossuth în această tragedie este confirmat mai nou, pe bază de documente de arhivă și de o sursă care până acum nu a intrat în circuitul istoriografic. Este vorba de memoriile generalului Henryk Dembinski, care l-a cunoscut bine pe Kossuth și, care în memoriile sale, i-a analizat cu obiectivitate calitățile și defectele. Referindu-se la tratativele de pace româno-maghiare, Dembinski consemnează: „Puțina franchețe a caracterului său îl înfățișează ca în acest caz, în care el s-a

13 Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ed. a II-a, Ed. Științifică, București, 1968, p. 186.

făcut vinovat de un act de reacredință din cele mai nedemne, când, în disprețul deplinelor puteri date deputatului Dragoș pentru a trata cu românii din Transilvania, el autoriza pe foarte faimosul Hatvany să atace fără veste pe aceiași români care, văzându-se trădați, masacrară pe propriul lor compatriot Dragoș, crezându-l în mod necesar un complice al lui Kossuth și Hatvany, și puseră pe acesta din urmă pe fugă, exterminând detașamentul care-i fusese încredințat de Kossuth pentru această josnică întrebuițare, încredințat numai pentru că Hatvany, un veritabil șarlatan, l-a asigurat că românii cu ușurință, puteau fi supuși. Astfel deci, nici o considerație, lipsă de loialitate, de calm pentru viitorul țării, pentru a termina cu prietenie discuțiile cu o parte notabilă a populației¹⁴.

Celălalt moment a fost ordinul lui Kossuth către generalul Josef Bem de a lua *ostateci* pe principalii conducători ai „răzvrătirii săsești”, care vor trebui „neîntârziat condamnați la moarte”, precum și ordinul de a rade de pe suprafața pământului orașul Sibiu. Bem nu a executat cele două ordine, ba mai mult, i-ar fi declarat colonelului Kiss: „Am cucerit un oraș și vreau să stăpânesc un oraș, nu un morman de cenușă și dărâmături”¹⁵.

În închisoarea Primăriei de la Cluj, remarcabilul scriitor Alecu Russo a petrecut ceva timp și în afară de a redacta memoriile către autorități și scrisori către prieteni, a redactat și o serie de cugetări, mai toate în legătură cu revoluția ungară, dar și cu „semizeul” din fruntea ei (desigur, fără să declare acest lucru pentru că în acel caz n-ar mai fi ieșit de acolo).

lată câteva cugetări extrem de semnificative:

• **„Oamenii libertății sunt pentru respectul și neviolabilitatea omului; falșii patrioți sunt pentru măsurile de sânge, de inchiziție, de turburare („turbare”).**

• **„Zelul degeneră în patimă și patima în nedreptate. Judecătorii extra-ordinari, tribunalele excepționale, puterile discreționare, etc. nu fundează libertatea, ci terorismul”. [În această cugetare este evident că se referă la „tribunalele de sânge” din Transilvania].**

• **„Terorismul naște despotismul în numele libertății! Despotismul naște o suferință surdă ce deschide în inimi izvoare nesecate de ură și de răzbunare”¹⁶.**

Recapitulând și concentrând tema dezbătută trebuie să constatăm că pentru români 15 Martie 1848 a însemnat un pas spre a declanșa propria lor revoluție. S-a alcătuit un program revoluționar în 16 puncte. S-au afirmat conducători destoinici care au reușit să blocheze maghiarizarea și să respingă uniunea. S-a realizat desființarea iobăgiei între 15 mai și 18 iunie când formal a fost acceptată și de dietă.

Revoluția democratică a românilor din Transilvania nu a reușit însă din păcate să ocolească războiul civil deoarece punctul 12 al programului maghiar era menit să salveze dominația etnică a aristocrației maghiare, o minoritate care a fost sprijinită cu trupe militare din afară.

Toate aceste puncte, și altele pe care nu le-am cuprins aici, au fost însă sintetizate genial de același distins scriitor Alecu Russo care a ajuns să cunoască temeinic adevărata situație din Transilvania.

El îi scrie lui Vasile Alecsandri: „În Ungaria liberă mi-am pierdut libertatea! Strigătul maghiar: „*Ellyen sabadcág* însemnează

14 Anastasie Iordache, *Din memoriile generalului Henryk Dembinski. Despre relațiile dintre români și unguri la 1848-1849*, în „*Revista istorică*”, tom IV, 1993, nr. 11-12, p. 1137.

15 Ela Cosma, *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849*, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 130.

16 Al. Russo, *Scrisori postume*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, [f.a.], p. 149-150.

lanțuri pentru români”¹⁷. **În concluzie, mesajul lui 15 Martie 1848 pare a fi: „lanțuri pentru români!” Așa a și fost din 1867 până în 1918 și din 1940 până în 1944.** Din 1989 și până azi de nenumărate ori *politica a învins istoria*.

Dar dacă românii au învățat ceva din istorie, cu ocazia aniversării zilei de 3/15 Mai 1848, ziua *Revoluției românilor*, va trebui să fie sărbătorită grandios iar preoții ambelor confesiuni românești vor trebui să se roage pentru zecile de mii de români care și-au vărsat sângele pentru libertate, egalitate și fraternitate, deoarece, așa cum spunea George Barițiu, sângele lor nu este cu nimic mai puțin prețios decât al altor popoare.

Cele câteva gânduri sintetizatoare adunate pentru aceste eseu sunt bazate pe

documente; aceasta a fost situația istorică reală din acea vreme și noi istoricii nu trebuie să mai lăsăm să ni se falsifice istoria sau să fim aburiți, iar frații maghiari este politic corect să-și asume și ei trecutul lor și să se împace cu el. Aceasta este istoria și nu poate fi schimbată.

Ce putem schimba totuși, este **relația de azi dintre maghiari și români care trebuie să fie una de respect și toleranță. Respectul și toleranța să fie însă reciprocă, pentru că așa cum a prezis Ioan Slavici, „va veni o vreme când va trebui să lucrăm împreună”¹⁸ și acea vreme a venit, deci socot că acum ne putem ruga împreună la „Dumnezeul popoarelor”.**

17 *Ibidem*, p. 144.

18 *Albina*, Pesta, VIII, nr. 67 din 2/14 sept. 1878, p. 2-3.